

INTRODUCERE

Analiza unui oraș este una complexă, îndeosebi atunci când fiecare etapă istorică și-a pus amprenta asupra peisajului într-un *pattern* specific și se intersectează cu morfologia urbană actuală, creând intermitențe. Suprapunerea diferitelor antagonisme, îndeosebi stațiune versus oraș industrial, determină variate conflicte peisajere datorită întreruperii continuității organizării elementelor peisajului urban. Principalele metode de analiză a peisajului se grupează în cantitative și calitative. În geografie debutul metodei cantitative este plasat în anii '60, în cadrul școlii americane, însemnând introducerea unor aplicații statistice în analiza realităților spațiale. Aplicabilitatea noii metode a fost polarizată inițial de teoria locurilor centrale și de capacitatea de a explica *pattern*-ul așezărilor, fiind folosită ulterior în planificarea unor noi peisaje.

Pe de altă parte, cercetarea calitativă, prin care se urmărește cuprinderea rațională a unor procese, relații și contexte, pe baza unei palete vaste de metode (interviuri, istorii de viață, analiză arhivistică, artă și fotografie), a căpătat în ultimii ani o nouă dimensiune, prin combinarea metodelor clasice cu facilitățile oferite de sistemele informaționale geografice, aprofundând astfel *pattern*-ul spațial. Se axează pe existența unui model de structurare ierarhică a elementelor peisajului, pornind de la expresia sa fizică, continuând cu reflecția asupra comportamentelor, emoțiilor, percepțiilor, respectiv asupra cunoșterii subiective. Din punct de vedere metodologic, există o analogie între înțelegerea modului de a trăi, „genres de vie” și tipul de peisaj. Complementaritatea celor două tipuri de analiză este argumentată de necesitatea abordării peisajului în complexitatea sa fizică și simbolică.

Reconstituirea peisajului pleacă de la ceea ce este vizibil în prezent și utilizează documente istorice pentru a decela primele intervenții umane. P. Claval (1984) susținea că prima etapă a demersului de analiză a peisajului este descrierea acestuia. Scopul descrierii este acela de a analiza ansamblul trăsăturilor care la o primă privire par familiare sau banale. „Ca și în cazul unei opere de artă este nevoie de măiestrie în interpretarea liniilor, a articulărilor, a izolării ansamblurilor, în remarcarea regularităților, ritmurilor și a repetițiilor.” Descrierea este generată de faptul că peisajul se conturează prin parcurgerea spațiului, prin inventarierea tuturor perspectivelor accesibile. O astfel de abordare inițială a peisajului permite evitarea erorilor determinate de observarea dintr-un singur punct fix a unui decupaj teritorial complex, unde elementele percepute vizual nu ocupă decât o mică parte a suprafeței. Utilizarea materialelor cartografice permite o retrospectivă asupra fazelor constitutive ale peisajului urban sinăian, în cazul căruia acestea intermediază identificarea transformărilor survenite în țesutul urban și a acelor structuri care s-au permanentizat de-a lungul timpului.

În opoziție cu aceste elemente stabile, materialele cartografice redau construcții umane efemere, care s-au șters total sau parțial din registrul vizibil, acestea din urmă fiind amprente vagi ale unei organizări urbane anterioare. Materialele grafice trebuie completate cu surse istorice (fotografii, documente de arhivă), pe baza cărora am încercat o reconstituire a legăturii dintre sit, cauze și amprenta peisagistică. În comparație cu descrierea unui peisaj actual, utilizarea unui document sau a unei fotografii punctuale în timp istoric permite identificarea unor trăsături a căror localizare și configurare era neclară. Fondurile documentare de arhivă oferă indicii asupra cauzelor istorice ale formei urbane care se păstrează integral sau parțial în țesutul urban, dar care exercită o influență peste timp asupra evoluției morfologiei urbane. Cercetările s-au desfășurat la Arhivele Naționale Istorice Centrale, de unde s-au extras informații din fondurile Casa Regală-oficial, Castele și Palate, Ministerul de Interne, Ținutul Bucegi, Eforia Spitalelor Civile, Consiliul Tehnic Superior, Colecția Documente Fotografice. Totodată, din Arhivele Naționale Direcția Județeană Prahova s-au extras informații din fondurile Eforia Spitalelor Civile Sinaia, Primăria Orașului Sinaia, Sfatul Popular al Orașului Sinaia, Direcția Silvică Ploiești. Analiza reglementărilor urbanistice cu efect local, pornind de la primele sale forme până la cele actuale, a permis validarea ipotezelor de lucru stabilite prin metoda observației directe și relevarea cauzelor care au determinat structurarea actuală a peisajului urban, cunoscând normele pe care s-au fundamentat elementele orașului.

Itinerariul cercetării a fost marcat de discuțiile purtate cu doamna profesor univ. dr. Ileana Pătru-Stupariu care, prin devotamentul față de studiul peisajului, m-a determinat să mă alătur acestei direcții de cercetare, în calitate de coordonator al tezei de doctorat. Lucrarea s-a conturat în atmosfera de lucru din cadrul Centrului Transdisciplinar Peisaj-Teritoriu-S.I.P. și a centrului de cercetare LabUrba, sub coordonarea domnului profesor univ. dr. Abdellaoui Abdelkader. Domnul istoric Emanuel Bădescu și doamna dr. geograf Mariana Radu au influențat viziunea asupra utilității materialelor cartografice și iconografice în analiza peisajului.

Proiectul a fost finanțat prin programul POSDRU/88/1.5/S/61150 „Studii doctorale în domeniul științelor vieții și pământului”.

LISTA ACRONIMELOR FONDURILOR ARHIVISTICE FOLOSITE ÎN LUCRARE

- A.M.U.F.B.V.P. – Amenajamentul Marei Unități Forestiere Bazinul „Valea Prahovei”
- A.N.D.P. – Arhivele Naționale Direcția Prahova
- A.N.I.C. – Arhivele Naționale Istorice Centrale
- A.P.M.C.J.P.P.B. – Amenajamentul Pădurilor de pe „Moșia Comarnic” Județul Prahova
Proprietatea Principelui G.V. Bibescu
- E.S.C.B. – Eforia Spitalelor Civile București
- E.S.C.S. – Eforia Spitalelor Civile Sinaia
- M.A.D.E.J.P. – Ministerul Agriculturii Direcția Exproprieri Județul Prahova
- M.A.I. – fondul Ministerului Administrației și Internelor
- M.I.D.A. – fondul Ministerul de Interne Direcția Administrativă
- M.I.D.G.S.S. – Ministerul de Interne Direcția Generală a Serviciului Sanitar
- P.O.S. – fondul Primăria Orașului Sinaia
- P.R.F. – Personal Rebhuhn Fritz
- S.P.O.S. – fondul Sfatul Popular al Orașului Sinaia

CAPITOLUL I. CONSTRUCȚII TEORETICE ȘI METODOLOGICE

I.1. Abordări teoretice pluridisciplinare ale peisajului

Construcția teoretică a conceptului de peisaj și a celui de peisaj urban, utilizate în această lucrare, a fost structurată în concordanță cu cele două direcții de analiză a peisajului urban, cantitativă și calitativă. Prima s-a detașat în cursul anilor '80, când peisajul a fost „obiectivizat” și transformat, în acest scop, într-un concept cantitativ (Tudora, 2009:5). Această direcție s-a configurat ca urmare a introducerii unor abordări cantitative ale peisajului, precum indicele presiunii umane prin prisma tipologiei utilizării terenului (Pătru-Stupariu, 2011a:79). Calea fusese deschisă de conturarea, în cursul anilor '30, a unei noi discipline, ecologia peisajului (Troll, 1939 *apud* Burel & Baudry, 1999:7), desprinsă din geografia regională (Pătru-Stupariu, 2011a *op.cit.*), unde peisajul era folosit ca instrument în delimitarea unor regiuni geografice omogene (Cocean, 2010:82) și era unitatea taxonomică de bază în studiul geografic (Groza, 2003:3). Detaliind originea conceptului de peisaj, trebuie menționat că acesta s-a conturat în secolul al XIX-lea, când termenul de „Landschaft” (putând fi tradus ca „forma pământului”; Brossard & Wieber, 2008:21) a fost introdus în geografie de naturalistul și exploratorul german Al. von Humboldt care face și prima clasificare peisagistică în funcție de omogenitatea asociațiilor vegetale (Tudoran, 1976; Rougerie & Beroutchachvili, 1991:15).

În perspectiva relaționării complexității spațiale și a proceselor ecologice (Forman & Godron, 1986; Farina, 1998; Turner, 2005; Botequilha-Leitão *et al.*, 2006), analiza peisajului s-a orientat de asemenea asupra geometriei peisajului, printr-o serie de *landscape metrics*. Noua abordare s-a evidențiat în România doar în ultimii ani (Schreiber *et al.*, 2003; Pătru-Stupariu *et al.*, 2009; Pătru-Stupariu *et al.*, 2011b; Pătru-Stupariu *et al.*, 2011c; Niculae & Pătrosescu, 2011) prin integrarea în analiză a bazelor de date complexe, constituite atât din hărți istorice, ortofotoplanuri, cât și imagini satelitare. Însă, abordarea cantitativă a peisajului într-o viziune holistică (van Eetvelde, 2012) nu poate face abstracție, după cum aprecia A. Berque (2000:72) de dimensiunea sensibilă, de existența umană în studiul și amenajarea teritoriului.

În al doilea rând, dualitatea analizei cantitative-calitative poate fi pusă în relație cu dihotomia obiectiv-subiectiv³ care a tranșat de-a lungul timpului discursul științific din jurul conceptului de percepție a peisajului. Pe de-o parte, analiza peisajului a beneficiat în cursul anilor '60-'70 de o infuzie de influențe specifice psihologiei sociale

---

³ A. Berque *et al.* (1994) consideră că peisajul nu se reduce la datele vizuale ale lumii care ne înconjoară. El este întotdeauna precizat într-o manieră oarecare de subiectivitatea observatorului; subiectivitate care este în primul rând un simplu punct de vedere optic. Studiul peisajului este deci un alt lucru decât o morfologie a mediului. Invers, peisajul nu este doar o privire subiectivă a locuitorilor săi. El se raportează la obiecte concrete, care există în mod real în jurul nostru, el reclamă întotdeauna un suport obiectiv;

aplicate (din care s-a desprins ulterior ramura psihologiei ambientale/ mediului/ ambientului, cu reprezentanți precum Barker, 1968; Moser, 2009; Moser & Weiss, 2003). În cadrul școlii de geografie socială, s-a configurat geografia comportamentală (Lynch, 1960; Downs & Stea, 1973) care, de asemenea, analizează percepția peisajului. Studiile asupra comportamentului și percepției au pus accent pe aspectul vizibil și *in situ* (Moser & Weiss, 2003; Armaș, 2008; Ilin, 2009).

Pe de altă parte, tranziția de la percepția mediului la percepția peisajului se face prin vectorul individ/comunitate și atitudinile acestora față de spațiu. Analiza peisajului a căpătat noi valențe, odată cu dezvoltarea metodelor calitative de analiză a percepției peisajului în anii `20, de C. Sauer în școala americană de geografie, care au fost preluate și dezvoltate în cadrul studiilor de geografie umanistă, istorică și culturală (Yi-Fu Tuan, 1974; Meining, 1979; Cosgrove, 2006). În tradiția cercetării peisajului, în cadrul școlii germane de geografie, este subliniat după anii 1920 acordul identitar între locuitori și peisaj, unde elementele fizice ale peisajului (construcții, artere, parcuri) nu au rămas simple semne purtătoare de mesaje, au devenit simboluri. Astfel fiecare element al peisajului capătă o valoare, glisând continuu dinspre funcțional spre simbolic (Morin, 2009:140). „Devenise important în acest sens să se studieze raportul individului cu peisajul, topofobia și topofilia, valorile resimțite social și preferințele.” (Chiara Zerbi, 2008:127) În România, studiile care s-au conturat în jurul acestor noi piloni de cercetare s-au derulat atât la nivel teoretic, cât și prin cercetări asupra unor decupaje teritoriale, prin care s-au identificat peisaje identitare comunitare (Stoiculescu & Huzui, 2011).

Trecând de la prezentarea registrului științific al percepției peisajului, la cel artistic, trebuie subliniată trecerea de la nivelul grupului la cel al individului care redă peisajul prin propriile trăiri și sentimente, pe care le-a transpus de-a lungul timpului în reprezentări plastice și literare. Din acest punct de vedere, primele utilizări ale termenului de „peisaj” s-au conturat la sfârșitul secolului al XV-lea și s-au amplificat de-a lungul secolului următor, inițial în sfera artelor (Milani, 2005), unde a fost introdus pentru a defini un nou stil pictural care s-a născut din ideea de a reproduce pe o pânză imaginea percepută vizual (Chiara Zerbi, 2008:128).

În dicționarele acreditate, peisajul apare definit ca tablou sau ca subiect al unui tablou, ceea ce se datorează faptului că se consideră, în mod obișnuit, ca loc de naștere al peisajului arta plastică, mai precis pictura renascentistă italiană și școala flamandă a secolului al XV-lea (Rosario, 1986). P. Claval amintește în acest sens că un peisaj vorbește inimii precum și spiritului celor care îl trăiesc. Emoționează prin dramatism sau prin liniile și culorile surprinse de pitorescul tablourilor. De asemenea, arta grădinilor dovedește înclinația spre un peisaj amenajat, pentru a configura spațiul conform viselor și așteptărilor (1991:36).

În al treilea rând, aceste dimensiuni ale analizei peisajului sunt dublate de diferențierea dintre peisaj natural-peisaj cultural⁴ sau umanizat (Drăguț, 2000) care a suscitat, în ultimele decenii, întrebări asupra măsurii în care un peisaj mai poate fi considerat natural. Totodată, natura există prin ea însăși, în timp ce peisajul poate fi perceput doar în raport cu omul (Rougerie, 1991) și poartă adesea amprenta

---

⁴ În 1908, Schluter argumenta că, definind geografia ca „*Landschaftskunde*” (știința peisajului), se conturează două direcții, una a peisajului natural (*Urlandschaft*), respectiv a peisajului cultural (*Kulturlandschaft*) (Claval, 1991);

comunităților pe care omul le-a format și perfecționat în timp istoric. Mergând mai departe, peisajul nu este o realitate naturală, ci o construcție culturală (Roger, 1997:128).

Astfel, s-au formulat opinii opuse, unele că „peisajul (în sensul său de peisaj natural sau „natură”) aparține trecutului; puterea omului l-a distrus” (Dagognet, 1982:32). François Dagognet, în lucrarea „Mort du paysage” (1982), argumentează o moarte a peisajului din punct de vedere geografic (datorită industrializării agriculturii și a urbanizării care modifică relația dintre om și teritoriu). Aceeași abordare a fost regăsită în „Carta peisajului mediteranean” (2005), în care peisajul este:

„o manifestare formală a relației sensibile dintre indivizi și societate, în timp și spațiu, cu un teritoriu mai intens sau mai slab modelat de factorii sociali, economici și culturali. Peisajul este astfel rezultatul combinației aspectelor naturale, culturale, istorice, funcționale și vizuale. Această relație poate fi de ordin afectiv, identitar, estetic, simbolic, spiritual sau economic și implică atribuirea peisajului, de către indivizi sau grupuri, a diferitelor repere sociale, la diferite scări, locală, regională, națională sau internațională.” (Rúiz Sánchez *et al.*, 2006:1224)

În opinia lui F. Rebhuhn (1942:5), peisajul natural a fost transformat în mod progresiv, odată cu apariția omului, în peisaj cultural, inițial prin extinderea suprafețelor folosite în agricultură, iar ulterior prin „nevoile sociale se orânduiește satul, cetatea și în sfârșit orașul.” Peisajul natural nu este decât un fond pe care se „desenează” peisajul cultural (umanizat), cel proiectat de comunitate (Cantacuzino, [1947] 2001). Modul distinct în care societatea a transformat peisajul, inclusiv prin stilul constructiv, stă în centrul cercetărilor din cadrul geografiei istorice asupra culturii și peisajului cultural (Jones, 2009:98). Peisajul cultural a fost definit la Congresul de la Varna din 1974 drept „peisajul care se constituie prin intervenția omului, un peisaj constituit total sau parțial, în plan fizic și spiritual, la nivelul componentelor de imagine, comportament, tradiție și mentalitate.”

Peisajul urban, abordat ca secvență de peisaj cultural, se grefează pe o „infrastructură naturală” și o „infrastructură economică” și este modelat de actorii urbani care se constituie în „suprastructuri sociale” și „suprastructuri politice” (di Méo, 1991). Orașele au atras interesul geografilor din punct de vedere al funcției acestora în rețeaua teritorială, geografia urbană căpătând importanță odată cu anii '50-'60 (Claval, 1984:297). Ca nouă direcție de analiză a orașului, analiza peisajului urban este diferită de cea a morfologiei urbane⁵. Perspectiva morfologică asupra orașului, urmată deopotrivă în urbanism și geografia urbană (Roncayolo, 2002) evidențiază dimensiunile, caracterul și funcțiile orașului care se trasează cu mari variații, dezvoltarea sa fiind strâns corelată cu cea a teritoriului căruia îi aparține. Principalele elemente care compun substanța fizică a orașului includ mase (terenuri, construcții, structuri), spații (areale deschise, libere, parcuri) și trasee

---

⁵ Termenul de „morfologie” a fost folosit îndeosebi în biologie unde se studiau „mărimea, structura și relațiile dintre părțile componente” (The New Encyclopedia Britannica, 1984). (Tudora, 2009);